

**Krimināllikuma norma, kas paredzēja valsts amatpersonas jēdzienu,
atbilst Satversmei**

Satversmes tiesa 2020. gada 24. septembrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2019-22-01 “Par Krimināllikuma 316. panta pirmās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2004. gada 2. janvāra līdz 2013. gada 31. martam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam”.

Apstrīdētā norma

Krimināllikuma 316. panta pirmā daļa (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2004. gada 2. janvāra līdz 2013. gada 31. martam): “Par valsts amatpersonām uzskatāmi valsts varas pārstāvji, kā arī ikviena persona, kura pastāvīgi vai uz laiku izpilda valsts vai pašvaldības dienesta pienākumus un kurai ir tiesības pieņemt lēmumus, kas saistoši citām personām, vai kurai ir tiesības veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas vai rīkoties ar valsts vai pašvaldības mantu vai finanšu līdzekļiem.”

Augstāka juridiska spēka normas

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta otrais teikums: “Ikvienš uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu.”

Lietas fakti

Lieta Satversmes tiesā tika ierosināta uz konstitucionālo sūdzību pamata. Pieteikuma iesniedzēji ar spēkā stājušos tiesas spriedumu atzīti par vainīgiem Krimināllikuma 320. panta trešajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Par šajā pantā paredzētā

noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu pie atbildības ir saucams speciālais subjekts – valsts amatpersona. Savukārt Krimināllikuma 316. panta pirmā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) nosaka šā speciālā subjekta – valsts amatpersonas – legāldefinīciju.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētā norma laikā, kad viņi veica darbības, par kurām tika notiesāti, neesot bijusi pietiekami skaidra. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta otrajam teikumam, jo neesot bijis iespējams paredzēt, ka apstrīdētās normas tvērumā ietilpst arī tādi amati kā valsts kapitālsabiedrības valdes loceklis un valsts kapitālsabiedrības ražošanas tehniskais direktors. Līdz ar to Pieteikumu iesniedzēji neesot varējuši paredzēt, ka tiks atzīti par valsts amatpersonām apstrīdētās normas izpratnē.

Tiesas secinājumi

Par tiesvedības izbeigšanu:

Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – lūgusi izbeigt tiesvedību lietā, jo Pieteikumu iesniedzēji apstrīdot tiesas nolēmumā, ar kuru viņi atzīti par vainīgiem noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, sniegtās apstrīdētās normas interpretācijas skaidrību un paredzamību, nevis pašas apstrīdētās normas skaidrību un paredzamību.

Satversmes tiesa norādīja, ka Pieteikumu iesniedzēji lūguši atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 92. panta otrajam teikumam, kas citstarp izvirza prasības attiecībā uz tiesību normu skaidrību un paredzamību. Satversmes tiesa secināja, ka, lai noskaidrotu apstrīdētās normas patieso jēgu un līdz ar to izvērtētu šīs normas atbilstību Satversmes 92. panta otrajam teikumam, tiesvedību lietā ir turpināma. [13.]

Par Satversmes 92. panta otrā teikuma saturu

Satversmes 92. panta otrais teikums ietver principu, ka personu var atzīt par vainīgu un sodīt tikai par tādu rīcību, kas ir atzīta par noziedzīgu saskaņā ar likumu. [14.]

Satversmes tiesa norādīja, ka demokrātiskā tiesiskā valstī nepieciešama tāda tiesību sistēma, kas personai dod iespēju noskaidrot, kāda veida uzvedību likums prasa, tostarp krimināltiesību normās jābūt skaidri un paredzami noteiktam, kāda veida darbība vai bezdarbība ir atzīstama par krimināli sodāmu un kāds sods par to piemērojams. Līdz ar to Satversmes tiesa secināja, ka Satversmes 92. panta otrais teikums ietver prasību, ka likumdevējam krimināltiesību normas ir jāformulē tā, lai personai tiktu nodrošinātas garantijas pret patvaļīgu apsūdzību izvirzīšanu, notiesāšanu un sodīšanu. [14.]

Par Satversmes tiesas kompetenci

Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta otrajam teikumam, Satversmes tiesai jānoskaidro, pirmkārt, vai apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā un, otrkārt, vai tā ir pieejama, kā arī pietiekami skaidra un paredzama, lai varētu būt par pamatu personas saukšanai pie kriminālatbildības. [15.]

Satversmes tiesa norādīja, ka tā izskatāmajā lietā savas kompetences ietvaros nevērtē apstrīdētās normas piemērošanu Pieteikumu iesniedzējiem konkrētās krimināllietas ietvaros, bet vērtē apstrīdētās normas satversmību, proti, atbilstību Satversmes 92. panta otrajam teikumam. [15.]

Par apstrīdētās normas pieņemšanas un izsludināšanas kārtību

Gan Saeima, gan Pieteikumu iesniedzēji norādīja, ka viņu rīcībā nav informācijas, kas dotu pamatu šaubām par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta vai izsludināta normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā. Arī Satversmes tiesai neradās šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā. [16.]

Par apstrīdētās normas pieejamību

Satversmes tiesa norādīja, ka likuma izsludināšana ir nepieciešama, lai ikviens varētu zināt savas tiesības, un tā ir arī likuma spēkā esības priekšnoteikums. [17.]

Lietas dalībnieki nebija izteikuši iebildumus sakarā ar to, ka apstrīdētā nebūtu bijusi pieejama. Arī Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētā norma ir publiski pieejama ikvienam, citstarp arī Pieteikumu iesniedzējiem. [17.]

Par krimināltiesību normu interpretāciju

Lai cik precīzi un skaidri būtu formulētas tiesību normas, to saturs vienmēr būs noskaidrojams interpretācijas ceļā. [18.]

Satversmes tiesa norādīja, ka gramatiskā interpretācijas metode ir tikai pirmā no interpretācijas metodēm un nav pareizi vadīties vienīgi pēc tiesību normas vārdiskās jēgas. Arī krimināltiesību normu saturiskā tvēruma noskaidrošanā ir jāizmanto visas interpretācijas metodes. [18.]

Apstrīdētajā normā nav ietverts valsts amatpersonu amatu uzskaitījums, tomēr tajā ir ietverts valsts amatpersonas pazīmju kopums – personu kategorijas (valsts varas pārstāvis

vai persona, kura pastāvīgi vai uz laiku izpilda valsts vai pašvaldības dienesta pienākumus) – un tiesības (pieņemt lēmumus, kas saistoši citām personām; veikt uzraudzības, kontroles, izmeklēšanas vai sodīšanas funkcijas; rīkoties ar valsts vai pašvaldības mantu vai finanšu līdzekļiem). Satversmes tiesa norādīja, ka nepieciešamība noskaidrot apstrīdētajā normā noteikto valsts amatpersonu pazīmju saturu pati par sevi nav pamats tiesību normas atzīšanai par neskaidru vai neparedzamu. [19.]

Par apstrīdētajā normā ietvertajām pazīmēm

No apstrīdētās normas gramatiskās interpretācijas izriet, ka tās subjekti ir divas personu kategorijas, pirmkārt, valsts varas pārstāvji, otrkārt, personas, kuras pilda valsts vai pašvaldības dienesta pienākumus un, tos pildot, ir tiesīgas: a) pieņemt lēmumus, kas ir saistoši citām personām; b) veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas vai c) rīkoties ar valsts vai pašvaldības mantu vai finanšu līdzekļiem. [20.]

Satversmes tiesa secināja, ka, šādā veidā apstrīdētajā normā definējot ietverto personu kategorijas, likumdevējs nav pārkāpis Satversmes 92. panta otrajā teikumā noteiktās tiesību normas skaidrības un paredzamības prasības. Savukārt to, kā apstrīdētā norma piemērota Pieteikumu iesniedzējiem konkrētās krimināllietas ietvaros, Satversmes tiesa savas kompetences ietvaros nevērtē. [20.]

Satversmes tiesa papildus norādīja, ka jēdziens „valsts dienests” var tikt saprasts ne tikai tā institucionālajā, bet arī funkcionālajā nozīmē un tas vien, ka valstī nav vienota valsts un pašvaldības dienesta, pats par sevi nav pamats apstrīdētās normas atzīšanai par neskaidru vai neparedzamu. [20.]

Par apstrīdētajā normā ietverto pazīmju satura noskaidrošanu

Pieteikumu iesniedzēji norādīja, ka viņiem, lai nonāktu pie apstrīdētās normas sistēmiskās interpretācijas rezultāta, apstrīdēto normu būtu vajadzējis interpretēt kopsakarā ar vairāk nekā 10 likumiem un tas norādot uz šādas interpretācijas nepietiekamu skaidrību un paredzamību. Tomēr Satversmes tiesa norādīja, ka tas, ka krimināltiesību normu satura noskaidrošanai nepieciešams izmantot arī kādu citu likumu, pats par sevi nav pretrunā ar prasību pēc krimināltiesību normu skaidrības un paredzamības. Lai noskaidrotu, vai personas ieņemtais amats atbilst definētajām speciālā subjekta pazīmēm, nav nepieciešams izvērtēt pilnīgi visus normatīvos aktus, kuros tas pieminēts, bet gan tikai tos, kuri palīdz atklāt normas saturu. [21.]

Satversmes tiesa secināja, ka likumdevējs ir izvēlējis apstrīdētajā normā ietvert patstāvīgu legāldefinīciju. Tomēr, noskaidrojot tajā ietverto valsts amatpersonas pazīmju saturu, ir jāņem vērā arī citi normatīvie akti, savukārt attiecīgās amatpersonas amata pienākumi, kas ietverti nolikumos, statūtos, darba līgumos un amata aprakstos, palīdz atklāt konkrētā amata funkcijas un tā pildītāja tiesības. [21.2.]

Satversmes tiesa papildus norādīja, ka persona, izvērtējot tiesu judikatūru un tiesību doktrīnu, varēja paredzēt, ka apstrīdētā norma var tikt piemērota, balstoties tajās pazīmēs, kuras ir autonomi interpretējamās un var tikt piemērotas, vērtējot konkrētos personas amata pienākumus un tiesības, citstarp arī tad, ja persona pilda amata pienākumus valsts vai pašvaldības kapitālsabiedrībā. [21.6.]

Par apstrīdētās normas pieņemšanu un grozīšanu

Satversmes tiesa norādīja, ka no tās rīcībā esošajiem Krimināllikuma izstrādes materiāliem nav iespējams nepārprotami secināt, kādēļ likumdevējs nolēmis 316. panta pirmajā daļā

izslēgt vārdus „autonoma valsts vai pašvaldības uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības)”, taču šis likumdevēja lēmums pats par sevi nenozīmē to, ka valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību valdes locekļi un nodarbinātie nebūtu ietilpuši apstrīdētās normas tvērumā. [22.1.]

Noskaidrojot apstrīdētās normas saturu un izvērtējot tās atbilstību skaidrības un paredzamības prasībām, nevar aprobežoties tikai ar vienas interpretācijas metodes izmantošanu. Lai atklātu tiesību normas saturu, ir jāizmanto visas tiesību normu interpretācijas metodes – ne tikai vēsturiskā, bet arī gramatiskā, sistēmiskā un teleoloģiskā metode. Tikai visu šo metožu pielietošana ļauj nonākt pie tiesību normas interpretācijas rezultāta. [22.1.]

Satversmes tiesa papildus norādīja, ka apstāklis, ka likumdevējs apstrīdēto normu vēlāk grozījis, tieši ietverot tās tekstā norādi arī uz valsts un pašvaldības kapitālsabiedrībām, pats par sevi nav pamats tiesību normas atzīšanai par neskaidru vai neparedzamu. [22.2.]

Par iespēju personai noskaidrot apstrīdētās normas saturisko tvērumu

Satversmes tiesa norādīja, ka, pat ja persona pati nespēja noskaidrot apstrīdētās normas tvērumu, tā varēja to noskaidrot, saņemot atbilstošu juridisko palīdzību. Tātad apstrīdētā norma pietiekami skaidri nosaka to, kādas personas atzīstamas par krimināltiesību speciālajiem subjektiem – valsts amatpersonām – un ikvienai personai, saņemot atbilstošu juridisko palīdzību, bija iespējams noskaidrot, vai tā var tikt saukta pie kriminālatbildības kā speciālais subjekts. [24.]

Satversmes tiesa papildus norādīja, ka no personām, kuras savā profesionālajā darbībā ir radušas rīkoties ar īpašu uzmanību, pamatoti var gaidīt, ka tās sevišķi rūpīgi izvērtēs ar šādu darbību saistītos riskus un attiecīgi spēs prognozēt ar savu profesionālo darbību saistītos krimināltiesiskos riskus labāk nekā citas personas. [24.]

Līdz ar to Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētajā normā ir ietverts valsts amatpersonas pazīmju kopums un divas personu kategorijas – valsts varas pārstāvji un personas, kuras, pildot valsts vai pašvaldības dienesta pienākumus, ir tiesīgas veikt noteiktas funkcijas. Persona varēja paredzēt, ka tai apstrīdētā norma var tikt piemērota, ņemot vērā tai piemītošās pazīmes, kuras ir autonomi interpretējamas. [25.]

Tātad ikviens to, kādas personas bija atzīstamas par valsts amatpersonām apstrīdētās normas izpratnē, varēja noskaidrot, vai nu patstāvīgi interpretējot šo normu, vai arī, ja nepieciešams, saņemot atbilstošu juridisko palīdzību. Līdz ar to apstrīdētā norma ir pietiekami skaidra un paredzama. [25.]

Satversmes tiesa nosprieda:

atzīt Krimināllikuma 316. panta pirmo daļu redakcijā, kas bija spēkā no 2004. gada 2. janvāra līdz 2013. gada 31. martam, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stāsies spēkā tā publicēšanas dienā. Spriedums tiks publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Satversmes tiesas likuma 33. panta pirmajā daļā noteiktajā termiņā.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/10/2019-22-01_Spriedums.pdf

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv

Zanda Meinarte

Satversmes tiesas

Sabiedrisko attiecību speciāliste

Zanda.Meinarte@satv.tiesa.gov.lv

67830759, 26393803